

A szóösszetételek

8. évfolyam

Utótagom az előtagod

Találd ki azt a közös szót, amely a táblázatban megadott első szónak utótagja, a másodiknak előtagja! A szavak első betűit összeolvasva a vicc poénját kapod. Majd keresd ki meghatározásnak megfelelő szavakat!

VAD		TOR	KONYHA		BÁLVÁNY
BŐR		ÚT	HANG		-VEVŐ
NAGY		MASINA	SÜKET		FILM
ELŐ		VÉTEL	GYERMEK		TÁL
CSEPŰ		GUMI	BABRA		SZOLGÁLAT
ÉT		ÁG			
FÉRC		KEDVELŐ			
SZABAD		JÁRÁS			
ZABI		SZÁJ (kétjegyű betű kell)			
VENDÉG		BORDA			
ÓRA		HAGYÓ			

- Vicc: Az ideges kismalac elmegy a játékboltba, és így szól: - Kérek egy türelemjátékot...
- Meghatározások:
- a szülés utáni állapot:
- a szabályostól eltérő:
- valakinek a felesége tréfásan:
- vásári komédiás:
- menekülési lehetőség:

A különírás és egybeírás

- 1. Az egybeírásnak értelemtükröző szerepe van.
- 2. Két formája: - teljes egybeírás: pl. *háztető, hírnév*
 - - kötőjellel való összekapcsolás: pl. *süt-főz, fidres-fodros*
- 3. Az egybeírás okai:
 - A) jelentésváltozás pl. *drágakő – drága kő; hat ökör – hatökör*
 - B) nyelvtani viszony jelöletlensége: (tárgyas, birtokos jelzős és határozós) pl. *lábtörlő, asztalfiók, szélvédett*
 - C) íráshagyomány:
 - - szabályzatban rögzített vagy
 - - anyagnévi és számnévi jelzős szóösszetételek pl. *ezüsttál, többjelentésű, ötujjas*

Alárendelő szószerkezetek és szóösszetételek

- **1. alanyos kapcsolatok:** a jelentéstöbblettel bíró összetételeket egybeírjuk:

- Pl. *anyám sütötte (kenyér), de madárlátta, szélfútta*

- **2. minőségjelzős kapcsolatok:** jelentésváltozás esetén egybeírjuk:

- Pl. *éneklő lányok, érett szőlő – de: lelkiismeret, álmoskönyv, aprópénz*

- **3. mennyiségjelzős kapcsolatok:** jelentéstöbblettel egybeírjuk:

- Pl. *hat ökör – hatökör; tíz perc – tízperc; ezeremester*

- **4. tárgyias kapcsolatok:** ha jelöletlen és többletjelentéssel bír, mindig egybeírjuk:

- Pl. *tanácsot adó – tanácsadó; világot járó – világjáró*

írása:

- **5. birtokos jelzős kapcsolatok:** ugyanaz, mint a tárgyias

- Pl. *kocsinak a kereke – kocsikerék; asztalnak a fiókja – asztalfiók*

- **6. határozós kapcsolatok:** a jelöletleneket egybeírjuk, illetve, ha jelentéstöbblettel bír: pl. *bőtermő, fejlődésképes; észrevesz, cserbenhagy*

- **7. jelentéssűrítő összetétel:** csak többszavas szerkezettel értelmezhető, tagjait mindig egybeírjuk. Pl. *gyöngyharmat, fürdőváros, teakonyha stb.*

Amikor számolni kell...

- Ha túlságosan hosszú összetételekről van szó, következő szabályokat követjük:
- 1. két egyszerű szóból álló összetételeket, bármilyen hosszú, egybeírjuk: *felelősségvállalás, fizetésképtelenség, közlekedésmeteorológia*
- 2. a kettőnél több tagból álló, többszörös szóösszetételeket **hat szótagig egybeírjuk**, pl. *kapufélfa (4), gépkocsialkatrész (6)*, a toldalékok közül csak a képzőket vesszük figyelembe
- 3. a kettőnél több tagból és **hat szótagonál több** szótagból állókat **kötőjellel** tagoljuk értelemszerűen: pl. *időjárás-jelentés, rabszolga-felszabadítás*

Három esetre egy szabály:

- Az anyagnévi, számnévi jelzős szerkezetek, valamint jelentéstömörítő melléknévi igenévi szerkezetek írása egyenlettel felírható:
- **Egyszerű szó + egyszerű szó = egybeírás !!!:** pl. ezüstgyűrű, sokéves, fürdővíz
- **Összetett szó + egyszerű szó = különírás:** pl. fehérarany gyűrű, tizenkét éves, csillagvizsgáló torony
- **Egyszerű szó + összetett szó = különírás:** pl. arany karikagyűrű, sok évszázadnyi, gyakorló középiskola
- **Összetett szó + összetett szó = különírás:** pl. fehérarany karikagyűrű, tizenkét évszázadnyi, autójavító műhely

A mellérendelő szóösszetételek helyesírása

- 1. szókettőzéssel keletkezett összetételeket kötőjellel írjuk: *ki-ki, néha-néha*
- A módosított alakúakat is: *örökkön-örökké, réges-régi*
- 2. kötőjellel írjuk: ha mindkét tagja toldalékolható: *fűben-fába, sütnék-főznek*
- 3. egybeírjuk, ha csak az utótag kap toldalékot: *rúgkapálnak, hadseregben, búbánatos*

Ritkább szóalkotási módok

- 1. ikerítés: egy szót saját hangalakjának módosított változatával kötjük össze:
 - A) laza kapcsolat – kötőjellel: *fidres-fodros, kipeg-kopog*
 - B) szoros kapcsolat – egybeírjuk: *terefere, incifinci, cserebere*
- 2. Szórövidülés: egy hosszabb szót egyszerűség érdekében megrövidítünk: *tulaj, foci, fotó, föci*
- 3. mozaikszó-alkotás:
 - A) betűszó: többszavas kapcsolat elemeiből:
 - - tulajdonnévi eredetű: *MÁV = Magyar Államvasutak*
 - - köznévi eredetű: *vb = világbajnokság*
 - B) szóösszevonás: szóösszetételi tagok betűcsoportjaiból alakult ki:
 - - köznévi eredetű: *gyes, gyed*
 - - tulajdonnévi eredetű: *Malév (Magyar Légiforgalmi Vállalat) csak a kezdőbetűjét írjuk nagyval*

Válogasd ki az alábbi szövegből az összetett szavakat és csoportosítsd őket a szempontok szerint!

- Egy napsütötte reggelen az ágrólszakadt szegénylegény elindult szerencsét próbálni. Fejébe nyomta a molyrágta kalapját, vállára kanyarította köpönyegét, kezébe vette szúette botját. Hamarosan nagy vihar kerekedett. Behúzódott egy szélvédett hasadékba, és várta az égzengés elmúlását. Egyszer csak egy öregember bukkant fel. Galambósz hajáról csorgott az esővíz. A legény fennszóval köszöntötte.
- Alanyos összetétel:
- Tárgyas összetétel:
- Határozós összetétel:
- Jelzős összetétel:
- Jelentéssűrítő összetétel:

Olvasd el a következő levélrészletet! Válaszd ki a mellérendelő összetételeket, csoportosítsd fajtájuk szerint, határozd meg a szófaját!

- Szombaton nagy sütés-főzés volt nálunk. Vendégeket vártunk ebédre. A család apraja-nagyja kint sürgött-forgott a konyhában. Öcsike addig-addig lábatlankodott közöttünk, amíg el nem törte anya kedvenc tálját. Gondolhatod, milyen zűrzavar támadt. Öcsikénél meg a mécses törött el.

fajtája	szófaja

Hogyan kell helyesen írni a következő szavakat?

- idresfodros, bélyeggyűjtemény, ivóvízellátás, bélyegritkasággyűjtemény, búbánatos, tantárgypedagógia, testilelki, csihipuhi, ugribugri
- Alkoss ikerszókat, majd írd le őket helyesen!
- Csere, tarka, durral, ripsz, ugri, barka, bere, gaz, ropsz, bugri, giz, dérrel

Felsoroljuk az elő- és utótagokat. Szerkessz belőlük összetett szavakat a meghatározásnak megfelelő jelentésűeket!

- Előtagok: élen, ágról, síkra, talpra, semmit, egyet, jól, vásár
- Utótagok: esett, száll, szakadt, járó, fia, lakik, ért, mondó
- Jelentéktelen, tartalmatlan:
- Legelső, kiváló, példamutató:
- Azonos véleményen van:
- Szegény, toprongyos, nincstelen:
- Teleeszi magát, eltelik:
- Kiáll, harcol valamiért:
- Vásárból hozott ajándék:
- Találékony, gyorsan talál megoldást: